

**Андрија П. Јовићевић, ДНЕВНИК ИЗ БАЛКАНСКИХ РАТОВА,
Београд 1996, стр.128;**

I

Редак је Црногорац који није чуо, посредно или непосредно, за Андрију (Перова) Јовићевића (1870-1939) популарног "учитеља Андра". Упознао га је као истраживача народног живота, историје уметности и других научних подухвата које је приказивао у својим књигама о људима и појединим преданим цјелинама у Црној Гори. Многи су о "учитељу Андру" сазнали од својих предака којима је откривао тајне писмености и уводио их у свет књиге, науке и уметности, што је његовим ђацима било мање познато. Проучавајући црногорску децу и омладину Андрија Јовићевић је и сам лагано улазио у свет науке и већ од далеке 1893. трудољубиво је сарађивао и са ондашњом Југословенском академијом знаности и уметности у Загребу и са Српском академијом наука и уметности у Београду, чије је научне зборнике пунио подацима о Црној гори и Црногорцима. О томе свједоче његове књиге, посебно оне објављене у Српском етнографском зборнику међу којима су: Ријечка нахија (1911), Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар (1921), Црногорско приморје и Крајина (1922), Малесија (1923), Зета и Љешкопоље (1926) и друге расправе антропогеографског и етнолошког садржаја. Сада, захваљујући издавачком подухвату новинско издавачке установе Службени лист Савезне Републике Југославије, Андрију Пера Јовићевића упознајемо и као ратника који је не само активно учествовао у једном бурном и хировитом времену, него је и у писменом облику оставио драгоцјена свједочанства, у виду дневника, из балканских ратова.

Стручно научна дјелатност Андрије Јовићевића умногоме је условљена временом у ком је живео и радио. Рођен је на Ријечком граду (Обод) код Ријеке Црнојевића, 8. фебруара 1870, у време када је Црна Гора у оквиру европских збивања већ имала своје угледно место, Андрија Јовићевић се са завршеном основном школом (у родном месту) и (због сиромаштва родитеља) само нижом гимназијом (на Цетињу 1886),

укључивао у те токове (од 1886), прво као учитељ у Морачи, а затим девет година у разним деловима Црне Горе (Поља Колашинска, Голубовци, Бјелице, Чево) док се најзад није усталио у Ријечи Црнојевића (пензионисан 1924), где се, при крају седме деценије (3. априла 1939) завршава животна стаза овог угледног и неуморног истраживача народног живота о чему сведочи и зборник радова поводом педесетогодишњице његове смрти (Цетиње 1989). Сажету и целовиту биографију сачинио је уз "Дневник из балканских ратова", А. Јовићевић, његов унук др Владимир Јовићевић.

II

У балканским ратовима, као што се из његовог "Дневника" види, Андрија Јовићевић је учествовао као помоћник шефа бригадног штаба са задатком да води Операцијски ратни дневник, што је он крајње савесно, стрпљиво и марљиво чинио не само из дана у дан него често из сата у сат, када су то прилике захтевале и у првом (скадарском) и у другом (бугарском) балканском рату.

Садржај "Дневника" о коме је овде реч чини неколико целина. Андрија Јовићевић до детаља описује полазак војске у рат, дочарава одушевљење, патриотизам и родољубље са којим се то чини, као и прве сукобе са Турцима Ријечко Љешанске бригаде којој је припадао.

Јовићевић је са доста детаља описао места кроз која су пролазили и у којима су водили борбе указујући на тешкоће које су их пратиле и на које су наилазили. Изузетно добро описао је препреке које су отежавале кретање међу којима је доста тешкоћа чинила изливена вода и елементарне непогоде, као што су киша, снег и ветар, који су, због слабе одеће и обуће и лошег смештаја на бивацима, доводиле до промрзавања и обољевања војника. Недаћама друге врсте често се придруживала и глад војника до које је дошло, како бележи А. Јовићевић, због пропуста организационе природе и неодговорности појединаца којима су поверавани послови ове врсте.

Андрија Јовићевић је уочио и описао лукавства која је непријатељ примењивао у жељи да нешто више сазна о снази црногорских јединица које су се пред њим налазиле и према њему наступале. Турцима су понекад у томе помагали и аустријски грађани који су излазили из Скадра а које су такође повремено хватале црногорске патроле. О свим овим и многим другим догађајима па и борбама прса у прса у којима су бајонети имали пресудну улогу, Андрија Јовићевић је оставио драгоцене податке који због

непосредно виђеног и доживљеног спадају у изворе првог реда и у незаобилазна сведочанства о првом балканском као и у другом балканском рату.

Кроз овакву призму, уочавајући често, веома критички, пропусте командног кадра па и односа државног руководства и позадине према ратишту, Андрија Јовићевић приказује сукобе на Бардањолу, поход на Љеш, заузимање Бушата, наступање према Брдици и говори свим другим сукобима до којих је долазило на простору од Космача до Бојане и Тарабоша. Са доста појединости Андрија Јовићевић у свом Дневнику анализира садејство србијанске и црногорске војске око Љеша, појаву авиоплана (авиона), али изражава бригу о глади и болештинама које често слабе борбени морал ратника који се понекад безразложно замарају непотребним премештањима са положаја на положај и излажу опасностима у којима кривицом других страдају од непријатеља.

Са посебном педантношћу Андрија Јовићевић бележи имена погинулих, несталих и рањених, што такође има изузетну документациону вредност. Занимљива су његова запажања о старешинама, официрском кору уопште па и према принчевима Данилу и Мирку који такође обилазе ратиште и поједине јединице на њему. Са доста података приказује лекаре и њихову бригу о војсци. Међу старешинама, рекло би се, Андрија Јовићевић много топлих речи упућује Луки Гојнићу који дели судбину са својом војском и води рачуна о сваком војнику као добар домаћин о члановима своје породице. Уосталом, Андрија Јовићевић је са разлогом сматрао да је Лука Гојнић био веома спреман и савестан официр који је предано извршавао поверене му задатке, па га је и војска поштовала са којом је даноноћно у првим борбеним редовима делио зло и добро.

Скоро ненаметљиво, али веома јасно, Андрија Јовићевић на једном месту у свом Дневнику износи дилеме о оправданости жртава у борбама за Скадар који велике силе оспоравају Црној Гори и уступају га Албанији. У том контексту се осврће и на преговоре који се воде са турском посадом у Скадру ради реализације ове идеје. Уосталом, предајом Скадра Албанији априла 1913. уз учешће великих сила завршила се седмочесечна љута и крвава борба за Скадар, која је имала болне последице за Црну Гору због веома великог губитка људства на фронту од кога нема никакве користи.

Драгоцене податке Андрија Јовићевић је у свом "Дневнику" оставио као и о другом балканском рату, који он назива "Бугарским ратом". Из Дневника се јасно види да је Србија тражила помоћ од Црне Горе да се војнички супротстави бугарским територијалним аспирацијама на вардарску Македонију као и неке делове југоисточне Србије. Црна Гора је на тај позив одговорила достојанствено и упутила преко 10.000 војника на Брегалницу.

Са изузетном пажњом Андрија Јовићевић је описао окупљање војних јединица у Подгорици и Колашину, местима из којих је војска пошла, у саставу тзв. Дечански одред, и приспела у судбоносном часу на положаје према Брегалници. Описан је правац кретања Црногораца према Косовској Митровици преко Руговске клисуре и Метохије, долазак на Овче Поље и њихово укључивање преко Злетова и Кочана у ратна збивања на Брегалници, у сукобе који су такође били сурови и страдалнички као и они око Скадра.

Из Дневника Андрије Јовићевића се сазнаје да је црногорска војска на брегалничком фронту оперисала као "црногорска дивизија" и да је у тим борбама испољила изузетну борбеност, упркос пропустима које је чинила србијанска артиљерија и често слабог садејства србијанске војске са црногорским јединицама. Андрија Јовићевић је и на брегалничким положајима до многих појединости описао борбе и оставио драгоцену сведочанства о људима који су учествовали у овим судбоносним догађајима. Са доста разлога Андрија Јовићевић је био критичан као и према црногорској команди и према неким србијанским поступцима и пропустима који су с времена на време излагали црногорске јединице великим ратним искушењима, а које су све то стојички издржале упркос недаћама које су их и овде пратиле све до њиховог повратка преко Велеса, Скопља и Митровице до демобилизације у Колашину 19. августа 1913. године у присуству краља Николе и његове свите.

III

Андрија Јовићевић је истакао да је Дневник писао како сам каже "да се моје потомство упозна са ратним операцијама у Балканском и Бугарском рату". Истовремено закључио је: "Нијесам намјеран да ове билешке предајем јавности, а мојему потомству стоји на вољи да то учини". Садржај "Дневника" који је пред нама веома убедљиво сведочи да је права штета што се оваква књига, коју је издавач обилато илустровао и факсимилима Јовићевићевог рукописа, није и раније појавила јер сведочи из прве руке о једном тешком времену које није било много наклоњено ни Црној Гори ни Србији, а непосредан сведок те историје био је Андрија Јовићевић. Због тога "Дневник из балканских ратова" представља својеврстан докуменат чија историјска поука не застаријева ни у савременим условима живљења као ни његова друга етнолошка научна дела која нам је оставио о Црној гори и њеним житељима. Из тих разлога морамо бити захвални Андрији Јовићевићу као аутору, његовим потомцима који су рукопис сачували и новинској-издавачкој установи Службеном листу Савезне

Републике Југославије, која је "Дневник из балканских ратаова" Андрије Јовићевића ставила на увид јавности и тако непосредно осветлила овај сегмент наше бурне и мукотрпне али увек славне и јуначке историје.

академик Петар Влаховић